

[https://doi.org/10.52058/2695-1592-2026-6\(61\)-37-48](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2026-6(61)-37-48)

Наталія Зайченко

*доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної
роботи та освітніх і педагогічних наук Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка,
м. Чернігів, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-4961-4711>*

ІСПАНСЬКІ ОСВІТЯНКИ – У ВИТОКІВ МОДЕРНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Анотація. На основі системного аналізу педагогічних творів, публікацій, дискурсів освітян Королівства Іспанія на межі XIX–XX століть установлено, що вирішальне значення в оформленні й розвитку іспанської модерної соціальної педагогіки мали кілька постатей, серед яких – і жіночі. У статті наведено дані про чотирьох іспанських просвітительок, котрі найраніше і наймасштабніше посприяли становленню модерної соціальної педагогіки у Королівстві.

Показано, що у публіцистичних працях Консепсьон Ареналь, виданих у 1880–1890-х роках, особливо у книзі «Просвітництво народу» (Мадрид, 1881), було обґрунтовано соціально-педагогічну ідею про зв'язок народної освіти і «соціального питання». З'ясовано, що у лекційних дискурсах Марії Луенго у 1900-х роках, передовсім у лекційному виступі на тему «Соціальна педагогіка» у Малазькому Товаристві наук 1902 року, здійснювався аналіз призначення, предмета й специфіки соціальної педагогіки. Пояснено, що у багатьох педагогічних творах і дискурсах на численних педагогічних конгресах Марії Карбонель упродовж 1890–1920-х років, зокрема у лекційному виступі «Соціальна педагогіка. Знання. Наука та життя» у Валенсійському атенеї у квітні 1913 року, було окреслено актуальну соціально-педагогічну проблематику. Констатовано, що важливе значення у розвитку іспанської модерної соціальної педагогіки мали публікації і лекції Марії де Маесту у 1910–1920-х роках.

Узагальнено ключові ідеї, упроваджені іспанськими освітянками на межі XIX–XX століть, стосовно характеру, цілей та призначення соціальної педагогіки. Звернено увагу на те, що ці новітні ідеї знаменували генерування іспанської національної концепції соціальної педагогіки у річці загальноєвропейського реформаторського освітянського руху, котрий поширився у другій половині XIX століття і призвів до колосальних світоглядних змін у світовій педагогічній думці.

Ключові слова: іспанські освітянки, Консепсьон Ареналь, Марія Луенго, Марія Карбонель, Марія де Маесту, модерна соціальна педагогіка, педагогічні твори, лекційні дискурси.

Nataliia Zaichenko

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of
Social Work and Educational and Pedagogical Sciences of
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»,
Chernihiv, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-4961-4711>*

SPANISH WOMEN EDUCATIONALISTS – AT THE ORIGIN OF MODERN SOCIAL PEDAGOGY

Abstract. Based on a systematic analysis of pedagogical works, publications, and discourses of educators in the Kingdom of Spain at the turn of the 19th and 20th centuries, it has been established that several figures, including women, were of decisive importance in the formation and development of Spanish modern social pedagogy. The article provides data on four Spanish women educationalists who contributed the earliest and most extensively to the formation of modern social pedagogy in Spain.

It is shown that in the journalistic works of Concepcion Arenal, published in the 1880–1890s, especially in the book «The Instruction of the People» (Madrid, 1881), the socio-pedagogical idea of the connection between public education and «social question» was substantiated. It is found that in the lecture discourses of Maria Luengo in the 1900s, primarily in the lecture on «Social Pedagogy» at the Malaga Society of Sciences in 1902, an analysis of the purpose, subject and specifics of social pedagogy was carried out. It is explained that in many pedagogical works and discourses at numerous pedagogical congresses of Maria Carbonell during the 1890–1920s, in particular in the lecture speech «Social Pedagogy. Knowledge. Science and Life» at the Valencian Athenaeum in April 1913, outlined the current socio-pedagogical issues. It was stated that the publications and lectures of Maria de Maeztu in the 1910s and 1920s were of great importance in the development of Spanish modern social pedagogy.

The article summarizes the key ideas introduced by Spanish women educationalists at the turn of the 19th and 20th centuries regarding the nature, goals, and purpose of social pedagogy. It is noted that these new ideas marked the generation of the Spanish national concept of social pedagogy in the wake of the pan-European reformist educational movement, which spread in the second half of the 19th century and led to colossal ideological changes in world pedagogical thought.

Keywords: Spanish women educationalists, Concepcion Arenal, Maria Luengo, Maria Carbonell, Maria de Maeztu, modern social pedagogy, pedagogical works, lecture discourses.

Постановка проблеми. У річці загальноєвропейського реформаторського освітянського руху на межі XIX–XX століть було з новою силою актуалізовано соціально-педагогічні ідеї. Закономірними наслідками цього стали оформлення національних концепцій соціальної педагогіки (передовсім – у Німеччині, Швейцарії, Іспанії, Бельгії), серед яких іспанська концепція – була однією з найяскравіших і наймасштабніших, а також грандіозні зміни в освітній політиці та освітньому законодавстві у багатьох європейських державах.

У 1890–1920-х роках соціально-педагогічна проблематика займала центральне місце в іспанських освітянських періодичних виданнях, у лекційних промовах на освітянських зібраннях та в наукових товариствах. Генерування іспанської національної концепції соціальної педагогіки здійснювалося в контексті європейського реформаторсько-педагогічного руху, проте зумовлювалося множиною історико-культурних та суспільно-політичних факторів розвитку Королівства Іспанія на межі XIX–XX століть, що детально проаналізовано у монографії [1]. Неоціненний внесок у становлення і розвинення модерної соціальної педагогіки у Королівстві зробили жінки-освітянки, і їхні видатні імена – заслуговують на особливу увагу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження історичних аспектів становлення і розвитку соціальної педагогіки в Іспанії здійснювали знані іспанські науковці Х. Кінтана Кабанас (J. Quintana Cabanas), П. Фермосо Естебанес (P. Fermoso Estebanez), А. Тіана Феррер (A. Tiana Ferrer), Х. Каріде Гомес (J. Caride Gomez), Х. Саес Каррерас (J. Saez Carreras), К. Укар (X. Ucar) та інші.

Просвітницько-педагогічні погляди та ідеї Консепсьон Ареналь висвітлювалися у роботах Р. Сальгадо (R. Salgado Toimil), Е. Гарсії (E. Garcia Martinez), М. Касаса (M. Casas Fernandez), М. Феаля (M. Figueirido Feal) та інших дослідників творчої спадщини видатної письменниці. Освітянська діяльність та публіцистичний доробок Марії де Маесту піддавалися ґрунтовному аналізу у наукових працях І. Перес-Вільянуеви (I. Perez-Villanueva Tovar), Х. Ластагарай Росалес (J. Lastagaray Rosales), Р. Васкес Раміль (R. Vazquez Ramil) та інших. Окремі аспекти педагогічної діяльності Марії Луенго розкрито у наукових розвідках Р. Бадільо (R. Badillo Baena), Х. Лакальсади де Матео (J. Lacalzada de Mateo) та інших. Вивченню життєвих віх та творчості Марії Карбонель було присвячено деякі наукові публікації Р. Кастельса (R. Castells), Р. Капель (R. Capel Martinez) та інших.

Мета статті: визначити сукупність джерел, у яких освітянками Іспанії на межі XIX–XX століть були поставлені й окреслені питання стосовно характеру, цілей та призначення соціальної педагогіки; проаналізувати внесок провідних іспанських освітянок у становлення і розвинення модерної соціальної педагогіки у Королівстві Іспанія.

Виклад основного матеріалу. Просвітницька спадщина славетної іспанської письменниці *Консепсьон Ареналь* (Concepción Jesusa Arenal Ponte) (31.01.1820, Ель-Ферроль, Ла-Корунья – 4.02.1893, Віго, Понтеведра) – найзначніша передумова модерної соціальної педагогіки у Королівстві Іспанія. У численних публіцистичних творах, зокрема у працях «Соціальне питання. Листи до робітника. Листи до сеньйора» (Авіла, 1880), «Просвітництво народу» (Мадрид, 1881), «Жінка свого дому» (Мадрид, 1883), «Діти покинуті і діти убогі» (Boletín de la Institución Libre de Enseñanza, 1887, 1888), «Просвітництво робітника» (Boletín de la Institución Libre de Enseñanza, 1892), «Освіта жінок» (Мадрид, 1896), «Пауперизм» (Мадрид, 1897) та багатьох інших, письменницею були поставлені значимі епохальні питання соціальної педагогіки.

Консепсьон Ареналь – передовсім просвітителька, яка до останнього вірила у «височінь людської душі», вона порівнювала пізнання людини з повітрям для легенів, доводила, що право на освіту – це духовна передумова суспільного блага й прогресу людства. Роздумуючи над проблемами народного просвітництва, подолання неучтва в суспільстві, положеннями іспанських законів про освіту (1825, 1857) й труднощами їх упровадження в реальну практику життя, Консепсьон Ареналь обґрунтувала новаторську педагогічну ідею про освіту як моральний і правовий обов'язок, виконання якого звеличує людину, наділяє її свободою [2, с. 6].

Найбільш виразно соціально-педагогічні погляди Консепсьон Ареналь були представлені у книзі «Просвітництво народу» (Мадрид, 1881) [3]. Розуміючи народну освіту як фундаментальну умову духовного й соціального прогресу, Консепсьон Ареналь прагнула довести, що позбавлення народу просвітництва, або недостатність народної освіти, чи недосконалість її, спричинить «суспільний хаос» й обернеться численними людськими стражданнями. «Кожна епоха має свої небезпеки і засоби попередити їх, свої страждання і розради, свої провини й покарання. Покарання настає слідом за провинною, як тінь іде за тілом; це великий закон, який виконується без втручання людини, однак її воля й розум впливають, аби применшити небезпеку і зробити більш сприятливим утішання від страждання. Нині в Іспанії які засоби можуть застосовуватися проти бід, що нас прикро вражають або нам загрожують? Ніяка суспільна хвороба не може долатися лише одними ліками, проте, коли б нас спитали, який один засіб з-поміж інших ми бачимо найбільш ефективним, ми б не вагаючись відповіли: *освіта*», – пояснювала письменниця [3, с. 19].

На погляд Консепсьон Ареналь, саме народне просвітництво вможливає вдосконалення суспільства, оскільки сприяє подоланню економічних негараздів, спричинених незнанням політичної економії і законів виробництва; заспокоєнню численних безглузвих виступів та демонстрацій, адже пізнання соціального організму дозволяє уникати подібного абсурду; боротьбі з грубою аморальністю нижнього класу й чуттєво-вишуканим дозвіллям вищого класу.

Звертала увагу просвітителька й на те, що суспільство має обов'язки навчати та виховувати дітей у державі. Коли батьки не розуміють необхідності навчання дітей або не мають коштів для цього, то громада й суспільство мають взяти на себе цю місію, так само, як вони піклуються про будь-кого, хто помирає, отримує каліцтво або зазнає нещастя. Якщо в суспільстві не досягається виконання морального обов'язку навчатися, то необхідне втручання держави і встановлення законного обов'язку. «Ініціатива просвітництва народу має прийти зверху й не може постати знизу, бо в убогстві не можуть виникнути ні бажання навчатися, ні засоби досягти цього; і з тієї ж причини освіта є обов'язковою для тих, хто не бажає навчатися, і безплатною для тих, хто не спроможний сплатити за неї», – розмислювала Консепсьон Ареналь [3, с. 76].

Провідна думка, відтворена у праці «Просвітництво народу», була про історичний зв'язок народного просвітництва і «соціального питання». Консепсьон Ареналь вважала, що освічене суспільство, набувши розуміння основ соціально-економічного устрою держави й законів функціонування соціального організму, позбавиться усіх суспільних лих.

В одній із останніх своїх публікацій «Просвітництво робітника» (*Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, 1892) Консепсьон Ареналь писала: «соціальне питання <...> є значною мірою питання педагогічне, тому що для спільнот, як і для індивідів, на спосіб буття впливає спосіб мислення, а на останній – знання» [4, с. 353].

В ідеї про те, що народне просвітництво є справжнім шляхом суспільного прогресу, втілювалася оригінальна формула модерної соціальної педагогіки. Найраніше в іспанському інтелектуальному середовищі другої половини XIX століття вона була виведена генієм Консепсьон Ареналь.

Інша велична постать – освітянка *Марія Луенго* (*Maria del Buen Suceso Luengo de la Figuera*) (19.11.1864, Ла-Боведра-де-Торо – 1931, Малага) – на початку XX століття проголосила у світ фундаментальний принцип модерної соціальної педагогіки – усемірність. За її твердженням, соціальна педагогіка – то є «наука про виховання усіх усіма» [8, с. 10].

Від 1887 року до 1890 року Марія Луенго керувала вчительською нормальною школою у Сорії, а далі – була призначена за конкурсом на посаду викладачки праці жіночої учительської вищої школи м. Гавана [5, с. 2].

Після набуття Кубою незалежності освітянка повернулася на Піренейський півострів і навесні 1899 року була призначена на посаду викладачки жіночої учительської вищої школи м. Малага [6, с. 154], а вже у грудні 1899 року стала очільницею цього освітнього закладу [7, с. 353].

У різних лекційних дискурсах, зокрема промовах «Соціальна педагогіка» (1902) [8], «Навколо однієї ідеї» (1909) [9] та інших, Марія Луенго роз'яснювала цілі і призначення модерної соціальної педагогіки, обґрунтовувала актуальні соціально-педагогічні ідеї.

У лекційному виступі на тему «Соціальна педагогіка» у Малазькому Товаристві наук 1902 року освітянка зазначала, що педагогіка значно змінювалася з часом, із розвитком суспільства, й особливо виразно ці зміни виявилися у XIX столітті, коли загострилися соціальні проблеми (феміністська, робітнича, пенітенціарна та інші). На погляд Марії Луенго, в основі будь-якої соціальної проблеми лежить проблема педагогічна, і щоби здолати певні соціальні негаразди, необхідне усезагальне народне просвітництво. «Педагогіка сьогодні більше, ніж будь-яка інша наука, є вищою мірою соціальною, за сутністю демократичною та зрівнюючою наукою, що об'єднує серця всіх цивілізованих людей у піднесеному та прекрасному прагненні – прагненні досконалості єдиним можливим шляхом, освітнім», – підкреслювала лекторка [8, с. 8].

Далі Марія Луенго розмірковувала, що оскільки у складній і величній виховній справі всі, абсолютно всі, люди, без виключення, є діяльними співучасниками освітнього процесу, то необхідна наука про всеучасне виховання – соціальна педагогіка. Така наука, як сукупність політичної, медичної, гігієнічної, пенітенціарної, материнської, народної шкільної або професійної, літературної, художньої педагогіки, вможливила би не залишатися неграмотними одинадцять мільйонам іспанців, народній культурі – прогресувати й вийти з нерухомого стану останнього півстоліття, освітнім закладам – модернізуватися.

Відмічала Марія Луенго у своїй доповіді «Соціальна педагогіка» і про те, що проблема всезагального народного просвітництва загострилася в Іспанії у зв'язку з «катастрофою 1898 року» [8, с. 11].

У лекційному дискурсі «Навколо однієї ідеї», викладеному на зібранні Асоціації підприємців у Малазі 1909 року, Марія Луенго доводила, що в суспільстві мають змінитися ставлення до жіночої праці та жіночої суб'єктності, до права жінки виконувати соціальну місію та сприяти творенню загального блага.

«Здорова суспільна свідомість ніколи не вагається аплодувати жінці, котра долає труднощі, має врівноважений характер і чия робота може перевершити роботу багатьох чоловіків; тій, котра працює заради спільного блага і завдяки власним зусиллям досягає незалежності, що дозволяє їй розвивати діяльність, втілювану у моралі, культурі, добробуті, мистецтві та красі... Лінощі, легковажність, паразитизм і порок можуть бути об'єктом жорсткої та гіркої критики; проте гідна, діяльна, піднесена жінка, яка вносить піщинку в суспільне благо, завжди заслуговуватиме на повагу та шану розумних людей, єдиних, кого варто завоювати», – проголошувала педагогиня [9, с. 832].

Педагогиня *Марія Карбонель* (Maria Carbonell y Sanchez) (27.04.1852, Валенсія – 27.08.1926, Валенсія) зіграла одну з ключових ролей у становленні модерної соціальної педагогіки у Королівстві Іспанія на межі XIX–XX століть. Освітянка викладала в учительських школах Валенсії і Гранади, була активною учасницею багатьох педагогічних конгресів (Валенсія, 1886, 1902; Париж, 1908; Сарагоса, 1909; Брюссель, 1910) [10].

У численних публікаціях 1890–1920-х років (особливо в журналі «Сучасна школа»), у лекційних дискурсах, у виступах на наукових й освітянських зібраннях Марія Карбонель обстоювала новітні соціально-педагогічні ідеї про суспільний характер школи, народне просвітництво як провідний фактор національного регенераціонізму, жіночу освіту як рушій соціального прогресу тощо. Наприклад, у статті «Виховна школа» (*La Escuela Moderna*, 1892) [11] вона зауважувала, що натеper в Іспанії школі складно виконувати свої суспільні завдання та стати по-справжньому соціальною й цивілізаційною інституцією. Проте саме школі належить вести за собою відродження суспільства; навчати життю, любові та братерству; забезпечити суспільство здоровими й корисними членами, а батьківщину – досконалими громадянами.

У доповіді у Валенсійському атенеї 27 травня 1899 року, про що йшлося у червневому номері часопису «Сучасна школа» (*La Escuela Moderna*, 1899) [12], Марія Карбонель наголошувала: «Усі ми прагнемо до радикального перетворення, всі бажаємо нової Батьківщини, фенікса, який воскресає з власного попелу. Саме ті, хто шукають цих результатів у дослідженні складних проблем, які містяться у вихованні, йдуть істинним та вірним шляхом» [12, с. 408].

Ця доповідь педагогині – оригінальний філософський роздум про долю і прийдешнє Іспанії. Марія Карбонель доводила, що кожному народові властиві свої душа, темперамент, колективні почуття та уявлення, які формуються у нових людських поколіннях завдяки освіті та культурі. По суті освітянка обґрунтовувала головну формулу модерної соціальної педагогіки про необхідність конституювання колективної свідомості в суспільстві.

Раніше, у статті «Національна освіта» (*La Escuela Moderna*, 1899) [13] Марія Карбонель указувала, що у прагненні до оновлення й піднесення іспанський народ мав би зосередитися на моральних умовах розвитку суспільства, а не лише на нагромадженні матеріальних благ. Спасіння народу – у вихованні майбутніх поколінь, у просвітництві розуму, у становленні гідних і вольових особистостей.

У лекційному дискурсі «Соціальна педагогіка. Знання. Наука та життя» [14] у тому ж Валенсійському атенеї у квітні 1913 року Марія Карбонель роз'яснювала призначення модерної соціальної педагогіки. Лекторка стверджувала, що в сучасному суспільстві соціальна педагогіка набуває все більш значущої ролі, оскільки спрямовується на виконання складнішого завдання, ніж індивідуальна педагогіка, – сформувати особистість у численних суспільних зв'язках. Відмітила Марія Карбонель і прогресивний характер соціальної педагогіки в тому, що та «покликана оголосити війну з усіляким убозтвом – природнім, розумовим, духовним, і поширити світло ідей та знання» [14, с. 825].

У публікації «Небезпеки колективного навіювання» (*La Escuela Moderna*, 1915) [15] освітянка продовжувала розмислювати стосовно впливу соціального середовища на людину. Вона зазначала: «Вплив країни, стану культури, сім'ї та соціальних відносин може бути сприятливим для вдосконалення людини, проте

він також може зашкоджувати її моральній особистості. Навіть ті, хто має найчесніший характер та найнезалежніше становище, жертвують чимось із того, що становить їхню власну сутність, заради схвалення, оплесків та похвали оточуючих» [15, с. 504].

На думку Марії Карбонель, починаючи зі школи, людина може перетворитися на «раба мас», тобто повністю втратити суверенність. Діти можуть по-різному поводитися в шкільному колективі та на самоті. Вплив мас на індивіда вивчає сучасна наука – соціальна психологія. Щоби дитяча індивідуальність не поглиналася колективом, школа має підтримувати інстинктивне устремління дитини до свободи.

Найбільш виразно соціально-педагогічні ідеї були окреслені Марією Карбонель у фундаментальній роботі «Теми з педагогіки» (Валенсія, 1920) [16]. Освітянка визначала виховання як «універсальну діяльність суспільства у просторі та часі» [16, с. 2] та пояснювала, що виховання має бути цілісним, гармонійним, прогресивним, активним, національним, соціальним і релігійним. Цілісність виховання втілюється в тому, що поступово, від найскромніших до найзначніших, розкриваються всі зусилля й можливості виховання. Гармонія виховання реалізується у відведенні уваги до кожної здібності людини. Прогресивний характер виховання обумовлений необхідністю розвинути різні здібності вихованця, підвищуючи навантаження вправ для формування певних умінь. Активне виховання спроможне спиратися на зусилля самого вихованця, сприяти розвитку його здібностей і вмінь та самостійній праці над їхнім вдосконаленням. Національне виховання допомагає людині долучитися до специфічних психологічних і культурних звичаїв та укладів рідного народу. Соціальним виховання має бути тому, що розвине альтруїстичні почуття людини, адже, вступаючи в суспільні відносини з іншими, людина послугує загальному благу. Релігійне виховання сприятиме покращенню й облагородженню індивіда, підготувавши його до досягнення вищої мети – «божого ласки в майбутньому житті» [16, с. 10].

Соціальній педагогіці Марія Карбонель надавала найважливішого значення, вважаючи її основною платформою сучасної освіти. Освітянка підкреслювала, що виховна діяльність здійснюється всередині спільноти або суспільного колективу; вона спрямована на те, щоб людина стала соціальною істотою, єдиною з усім навколишнім, причетною до всього. Марія Карбонель стверджувала: «Суспільство має свідомість вищого порядку, аніж індивід, і останній утверджує і вдосконалює власну особистість не тоді, коли він виступає відокремленим членом цілісного організму, а тоді, коли зростає, благородний та безкорисливий, зрікаючись самого себе, розчиняючись у колективній свідомості усеєдиного та всесвітнього духу» [16, с. 20].

Зазначала освітянка і про те, що між усіма елементами й органами, з яких складається суспільство, існують взаємозв'язки. Людина поступово вдоскона-

лює добродійність цивілізованості і визнається соціальним членом, зв'язаним з усіма іншими множиною відносин. Той, хто намагається розірвати відносини, якими поєднаний із суспільством, стає деструктивним елементом, заперечуючи самого себе, а ступінь його соціальної ізоляції свідчить про ступінь безсилля. І навпаки – у функціональній множині, у найчисленніших суспільних відносинах виявляються найбільша інтенсивність життя та найбагатогранніша особистість індивіда.

«Соціальна педагогіка повинна сприяти трьом видам діяльності: розумовій діяльності, що формує справжнє знання; економічній діяльності, яка втілюється у праці і добробуті, та моральній діяльності, котра пробуджує альтруїстичні уявлення ідеї та інтерес до колективних справ», – робила висновок Марія Карбонель [16, с. 20].

Освітянка *Марія де Маесту* (Maria de Maeztu y Whitney) (18.07.1882, Віторія-Гастейс, Іспанія – 7.01.1948, Мар-дель-Плата, Аргентина) у численних публікаціях, особливо ранніх, зверталася до соціально-педагогічної проблематики. У статті «Соціальна педагогіка» (*Nuevo Mundo*, 1912) [17] Марія де Маесту вказувала на актуальність студій із соціальної педагогіки професора Марбурзького університету Пауля Наторпа (Paul Gerhard Natorp). Освітянка була послідовною прихильницею соціально-педагогічного вчення Пауля Наторпа. 1914 року Марія де Маесту переклала на кастильську мову працю німецького педагога «Релігія і людяність: релігія в межах людяності» (Фрайбург, 1894), а наступного року – його «Курс педагогіки» (Марбург, 1905).

На погляд Марії де Маесту, наторпівська соціально-педагогічна ідея мала свій конкретно-історичний смисл, адже поставала з необхідності всенародного просвітництва. Соціально-педагогічна ідея стала результатом боротьби за освіту всіх народних класів.

Марія де Маесту пояснювала, що на межі XIX–XX століть соціальна педагогіка закономірно була протиставлена індивідуальній педагогіці. Якщо індивідуальна педагогіка бачила на меті формування індивіда ізольованого, окремого, віддільного від спільноти, начебто така абстракція була конкретною людською реальністю, то соціальна педагогіка – націлювалася на змінення суспільства в цілому, за допомогою виховання, відповідного до прагнень та ідеалів членів суспільства.

Раніше, у публікації «Соціальне виховання» (*Nuevo Mundo*, 1911) Марія де Маесту стверджувала, що «розбудова єдиної школи втілюватиме зобов'язання держави піклуватися про всіх, спрямовувати й настановляти підданих, орієнтуючи їх відповідно до ідеалу, задуманого для епохи» [18, с. 4]. Саме нова єдина школа спроможна забезпечити реалізацію соціально-педагогічної ідеї, її новаторського імпульсу порівняно з ідеєю індивідуального виховання.

Зауважувала освітянка і про те, що теперішня іспанська народна школа не відповідає новим суспільним викликам, а для її масштабного реформування

необхідні об'єднані колективні національні зусилля. Єдина школа, призначена для всіх дітей, перетвориться на «школу миру й гармонії, далеку від будь-якої політичної незгоди, відкрити для всіх можливостей людського життя» [18, с. 4].

У замітці «Про бідних дітей» (Nuevo Mundo, 1911) Марія де Маесту наголошувала, що «соціальне виховання на противагу індивідуальному вихованню, яке сприяє віддаленню людей одне від одного, генерує розподіл суспільства на касти й боротьбу класів, має розв'язувати кардинально інше завдання» [19, с. 5].

Педагогиня пояснювала, що соціальне виховання, засноване на принципі людського братерства, здатного об'єднати усіх людей дивною ниткою всесвітньої любові, сприятиме наближенню людей одне до одного та слугуватиме всезагальному порозумінню.

У подальшому лекційному дискурсі Марія де Маесту методично обстоювала соціально-педагогічну ідею. Наприклад, 30 березня 1917 року у Мадридському атенеї освітянка викладала лекцію на тему «Соціальна педагогіка», у якій здійснювала аналіз взаємодії школи та родини, вчителів та батьків учнів [20, с. 3]. Цей захід був останнім у циклі лекцій Марії де Маесту «Філософські основи педагогіки. Соціальна педагогіка». Попередні лекції викладалися у столичному атенеї 13 і 20 березня 1917 року [21, с. 3].

Висновки. На межі XIX–XX століть європейські освітянки нарівні з чоловіками (а в деяких випадках – навіть рішучіше за чоловіків-освітян) включилися у боротьбу за всезагальне народне просвітництво. Подолання масової неграмотності і розбудова народної освіти почали розумітися як життєво важливі суспільні цілі.

Педагоги і педагогині Королівства Іспанія не стояли осторонь європейського реформаторського освітянського руху, а одними із перших проголошували й упроваджували новітні соціально-педагогічні ідеї. Видатні просвітительки Консепсьон Ареналь, Марія Луенго, Марія Карбонель, Марія де Маесту стали справжніми провісницями модерної соціальної педагогіки в Іспанії. Просвітницько-педагогічна діяльність цих жіночих постатей – окрема сторінка історії іспанської педагогіки, оскільки кожне ім'я – величне.

Література:

1. Зайченко Н. І. Іспанський педагогічний дискурс (кінець XIX – перша третина XX ст.): концептуалізація соціальної педагогіки: монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2018. 172 с.
2. Зайченко Н. І. Педагогічний гуманізм Консепсьон Ареналь: монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. 131 с.
3. Arenal C. Obras completas de D. Concepcion Arenal. Tomo undecimo. La instruccion del pueblo. Observaciones sobre la educacion fisica, intelectual y moral, de Herber Spencer. La educacion de la mujer. Madrid: Libreria de Victoriano Suarez, 1896. 370 p.
4. Arenal C. La instruccion del obrero. *Boletin le la Institucion Libre de Enseñanza*. Madrid, 15 de diciembre de 1892. № 380, año XVI. P. 353–357.
5. La Gaceta. *La Epoca*. Domingo 9 de noviembre de 1890. № 13723, año XLII. P. 2.

6. Noticias. Nombramientos. *Gaceta de instruccion publica*. Madrid, 30 de mayo de 1899. № 412, año XI. P. 153–154.
7. Noticias. Primera enseñanza. *Gaceta de instruccion publica*. Madrid, 23 de diciembre de 1899. № 436, año XI. P. 352–353.
8. Luengo S. Pedagogia social. Conferencia dada en la “Sociedad de Ciencias” de Malaga. Malaga: Tip. de El Cronista, 1902. 30 p.
9. Luengo S. Alrededor de una idea. Conferencia dada en la Asociacion de dependientes de comercio de Malaga por la señorita Suceso Luengo. *La Escuela Moderna*. 1909, noviembre. № 219, año XIX. P. 814–834.
10. Carbonell y Sanchez, Maria. URL: <https://historia-hispanica.rah.es/biografias/9762-maria-carbonell-y-sanchez>.
11. Carbonell Sanchez M. La escuela educativa. *La Escuela Moderna*. 1892, abril. № 13, año II. P. 244–248.
12. Carbonell Sanchez M. Accion reciproca de la idea y del sentimiento en la regeneracion de un pueblo. *La Escuela Moderna*. 1899, junio. № 99, año IX. P. 401–412.
13. Carbonell Sanchez M. Educacion nacional. *La Escuela Moderna*. 1899, enero. № 94, año IX. P. 4–6.
14. Conferencias pedagogicas en el Ateneo de Valencia. Doña Maria Carbonell y Sanchez. *Suplemento a La Escuela Moderna*. Madrid, 30 de abril de 1913. № 1712. P. 824–826.
15. Carbonell Sanchez M. Peligros de la sugestion colectiva. *La Escuela Moderna*. 1915, julio. № 287, año XV. P. 504–506.
16. Carbonell Sanchez M. Temas de pedagogia. Valencia: Imprenta Hijos de F. Vives Mora, 1920. 445 p.
17. Maeztu M. Pedagogia social. *Nuevo Mundo*. 1912, Jueves de 28 de noviembre. № 986, año XIX. P. 7.
18. Maeztu M. Educacion social. *Nuevo Mundo*. 1911, Jueves de 28 de diciembre. № 938, año XVIII. P. 4.
19. Maeztu M. Por los niños pobres. *Nuevo Mundo*. 1911, Jueves de 14 de diciembre. № 936, año XVIII. P. 5.
20. Conferencia en el Ateneo. *El Universo*. Madrid, Sabado 31 marzo de 1917. № 7689, año XVIII. P. 3.
21. Para hoy. Ateneo. *El Liberal*. Madrid, Martes 20 de marzo de 1917. № 13640, año XXXIX. P. 3.

References:

1. Zaichenko, N. I. (2018) Ispanskyi pedahohichnyi dyskurs (kinets XIX – persha tretyna XX st.): kontseptualizatsiia sotsialnoi pedahohiky: monohrafiia. [Spanish pedagogical discourse (late XIX – first third of the XX century): conceptualization of social pedagogy: monograph]. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K, 2018. 172 s. [in Ukrainian].
2. Zaichenko, N. I. (2017) Pedagogichnii gumanizm Konsepsion Arenal: monografiia. [Pedagogical humanism of Concepcion Arenal: monograph]. Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K, 2017. 131 s. [in Ukrainian].
3. Arenal C. Obras completas de D. Concepcion Arenal. Tomo undecimo. La instruccion del pueblo. Observaciones sobre la educacion fisica, intelectual y moral, de Herber Spencer. La educacion de la mujer. Madrid: Libreria de Victoriano Suarez, 1896. 370 p. [in Spanish].
4. Arenal C. La instruccion del obrero. *Boletin le la Institucion Libre de Enseñanza*. Madrid, 15 de diciembre de 1892. № 380, año XVI. P. 353–357. [in Spanish].

5. La Gaceta. *La Epoca*. Domingo 9 de noviembre de 1890. № 13723, año XLII. P. 2. [in Spanish].
6. Noticias. Nombramientos. *Gaceta de instruccion publica*. Madrid, 30 de mayo de 1899. № 412, año XI. P. 153–154. [in Spanish].
7. Noticias. Primera enseñanza. *Gaceta de instruccion publica*. Madrid, 23 de diciembre de 1899. № 436, año XI. P. 352–353. [in Spanish].
8. Luengo S. Pedagogia social. Conferencia dada en la “Sociedad de Ciencias” de Malaga. Malaga: Tip. de El Cronista, 1902. 30 p. [in Spanish].
9. Luengo S. Alrededor de una idea. Conferencia dada en la Asociacion de dependientes de comercio de Malaga por la señorita Suceso Luengo. *La Escuela Moderna*. 1909, noviembre. № 219, año XIX. P. 814–834. [in Spanish].
10. Carbonell y Sanchez, Maria. URL: <https://historia-hispanica.rah.es/biografias/9762-maria-carbonell-y-sanchez>. [in Spanish].
11. Carbonell Sanchez M. La escuela educativa. *La Escuela Moderna*. 1892, abril. № 13, año II. P. 244–248. [in Spanish].
12. Carbonell Sanchez M. Accion reciproca de la idea y del sentimiento en la regeneracion de un pueblo. *La Escuela Moderna*. 1899, junio. № 99, año IX. P. 401–412. [in Spanish].
13. Carbonell Sanchez M. Educacion nacional. *La Escuela Moderna*. 1899, enero. № 94, año IX. P. 4–6. [in Spanish].
14. Conferencias pedagogicas en el Ateneo de Valencia. Doña Maria Carbonell y Sanchez. *Suplemento a La Escuela Moderna*. Madrid, 30 de abril de 1913. № 1712. P. 824–826. [in Spanish].
15. Carbonell Sanchez M. Peligros de la sugestion colectiva. *La Escuela Moderna*. 1915, julio. № 287, año XV. P. 504–506. [in Spanish].
16. Carbonell Sanchez M. Temas de pedagogia. Valencia: Imprenta Hijos de F. Vives Mora, 1920. 445 p. [in Spanish].
17. Maeztu M. Pedagogia social. *Nuevo Mundo*. 1912, Jueves de 28 de noviembre. № 986, año XIX. P. 7. [in Spanish].
18. Maeztu M. Educacion social. *Nuevo Mundo*. 1911, Jueves de 28 de diciembre. № 938, año XVIII. P. 4. [in Spanish].
19. Maeztu M. Por los niños pobres. *Nuevo Mundo*. 1911, Jueves de 14 de diciembre. № 936, año XVIII. P. 5. [in Spanish].
20. Conferencia en el Ateneo. *El Universo*. Madrid, Sabado 31 marzo de 1917. № 7689, año XVIII. P. 3. [in Spanish].
21. Para hoy. Ateneo. *El Liberal*. Madrid, Martes 20 de marzo de 1917. № 13640, año XXXIX. P. 3. [in Spanish].